

katja dreyer

KRONIEK

proloog

This is a photo of my father.

My father has been reading the magazine Der Spiegel every day since I've known him.

There is a story that he was reading Der Spiegel while he was waiting for my delivery to start, and that he discussed the content of what he had read with the obstetrician Doctor Jürgen Hildebrand during the labour.

I was born on the 11th of March 1974.

Here my father is in a park, taking a picture of a conceptual artwork from the seventies.

This Obelisk is standing in the park I went to as a child, in Berlin
Charlottenburg.

The Artist has chosen a random date and engraved it into the stone.

Underneath the date it says in German:

Dies könnte ein Tag von historischer Bedeutung sein — This could be a day
of historical significance.

The random date he chose was the 11th of March.

*Photo of mother and obstetrician and
Hildebrand*

My mother and the obstetrician.

Doctor Juergen Hildebrand is not only my father's cousin but also the last son of the family that owned the chocolate factory Hildebrand & Sons, which is now part of the Nestle Empire.

Wolf Biermann/Nina Hagen

The song we just heard is by Wolf Biermann. He is the stepfather of Nina Hagen.

Nina Hagen was born on the same day as me, though not in the same year. We were born on opposite sides of the same city, and we have the same 'real' name: Katharina.

When my parents left Berlin, I was ten years old. To soothe the pain of having to say goodbye, they give me my first record. Nina Hagen became my first hero.

Grandpa boat Jan

My grandfather was crazy about boats. In the back you can see a boat that he started building between the two wars.

This is the boat my father sailed over the Atlantic Ocean with, from Hamburg to New York.

My boyfriend Jan, a Belgian, lives on a German barge called TRAUMLAND which is moored not far from here on the canal.

The TRAUMLAND was built about 100 years ago, before WWI, under the name MS Gertrude in what used to be called Bohemia, the place that my mother comes from.

When I met Jan, on a party on his boat, he insisted on showing me the motor of the ship. In the engine room we found among other things, this tin box of Schokokola from the chocolate factory Hildebrand & Sons.

Photo chocolate and Stan

This is our son Stanislav. He's three years old. On the occasion of his birth a good friend gave us a book about Berlin as a present. In this book we can find a picture of the TRAUMLAND, taken in the year of my birth. A photo of the TRAUMLAND, in a picture taken in Berlin, in a book about Berlin.

The photo had been taken by Evelyn Richter, a grand dame of documentary photography. Underneath the photo it says:

This photo was of special symbolic significance of for the people of East Berlin, due to the boats name. TRAUMLAND .

1914

gertrude hildebrand

°1874 Berlin Charlottenburg

Dochter van goede huize, schippersvrouw.

Ik ga iets over mij vertellen.

Ik hou eigenlijk niet van chocolade.

Ik was altijd een soort boegbeeld,

en nu ben ik deel van de motor.

De MS Gertrude is vernoemd naar mij,

Gertrude Hildebrand.

Chocolade-fabriek Hildebrand, kent u die?

Ik ben een hogere dochter.

Ik had geluk,

ik zat op school,

ik kan schrijven, lezen, parler en français, dansen.

Ik woon niet in een huurkazerne

waar het naar stront en zuurkool stinkt.

Ik hoef niet met 76 mensen een wc te delen.

Ik woon op een schip.

Op de MS Gertrude kunnen we onze eigen regels maken.

Vrijheid zit toch niet alleen van binnen?

Vrijheid, waar zit dat?

Wij zijn onderweg, kreuz u quer durchs Reich.

Onze eerste vaart ging naar Dresden.

In Dresden werd net een nieuwe concertzaal gebouwd.

Ik wilde nooit trouwen.

‘Ja, ik wil’ ...dat jij bepaalt wat ik mag doen?

Dat alles wat van mij is, nu van jou is?

Dat ik jou toestemming moet vragen als ik iets wil doen?

Ja ik wil?

Nooit.

Maar...

Jan is avontuur dacht ik. Dat hij ook woede-aanvallen had wist ik toen nog niet.

Onderweg op grote zeilschepen van Congo naar Hamburg, met Schokoladenrohmasse für Vaters Firma.

Nu binnenschipper – van de oceanen naar de kanalen.

Een zeevarende Belg... dat is liefde, toch?

1899.

Eeuwwisseling.

Een gigantisch feest bij de Hildebrands.

Jan was er ook.

‘Congo-Afrika, erzählen Sie!’

‘Verschrikkelijk en heet. Ik spreek geen Duits.

Wie ben jij? Laten we dansen en rum drinken...’

En we hebben gedanst en rum gedronken terwijl de andere gasten zich voorstelden hoe de wereld er over honderd jaar uit zou zien.

Beim traditionellen Bleigiessen war bei mir ganz deutlich ein Schiff zu erkennen.

De familie was sceptisch.

Een zeevarende Belg muss das sein?

Beter een zeevarende Belg dan helemaal niemand. En wie weet krijgen we nog een erfgenaam. Wie weet geneest hij Gertrude van haar histerie. Zo oud al, geen man, geen kinderen en dan die rondzwervende baarmoeder...

Das gnädige Fraulein Hildebrand, die is nu geheel vrijwillig schippersvrouw.

Dat ik een hogere dochter ben en toch op een schip leef is mijn overwinning.

Mijn leven heeft eindelijk zin, ook als die zin uit zand en kiezel bestaat.

Zand, kiezel, dans en... Alexander.

Hij is drie jaar oud.

Onverwacht moedergeluk met 35 jaar – waar andere al 7-fache tandloze grootmoeders zijn.

Maar zo’n geboorte – we moeten nu opletten.

Als de laadruimte leeg is dansen wij de Tango,
de dans die met een omarming begint.

Dat is goed voor Jan zijn woedeaanvallen.

De Kaiser heeft het dansen van de Tango verboden omdat de vrouwen bij het heffen van de benen hun onderbroek en kousenbanden laten zien.

Darum lass ich die Unterhosen gleich weg.

Maar ik wil meer.

Ik wil zelf kunnen kiezen,
waar ik woon, en met wie,
of ik studeer en welke regering.

Laatst was ik in de cinema.

Met de Üntergrundbahn zum Potsdammer Platz.

Dwars door de aarde heen.

‘Die Suffragette.’

De nieuwe film mit Asta Nielsen hatte Premiere.

Asta Nielsen speelt Emmeline Pankhurst,
een suffragette die voor het vrouwenkiesrecht strijdt.

Het Britse parlement moet kiezen.

Asta legt een bom in het huis van een conservatief parlamentslid wiens tegenstem het besluit van de wet voor het vrouwenkiesrecht zal verhinderen.

Hij betrapt haar.

Un Coupe de Foudre.

De bom explodeert.

Er wordt een tekstboodschap voor het vrouwenstemrecht onthuld.

Uit liefde zur Ihr stemt hij voor het stemrecht. Uit dankbaarheid trouwt zij met hem en schenkt hem zes kinderen.

Dat is toch belachelijk! Zes kinderen!

Op de première heeft niemand het over de suffragettes. Iedereen heeft het alleen maar over de schoonheid van Asta Nielsen.

Maar deze radicale vrouwen vechten met radicale middelen voor onze rechten.

Bommen exploderen: in kastelen, in stations, in treinen –

Vuur brandt: in musea, in scholen, in vuurtorens –

Zuur vreet de stembiljetten aan in brievenbussen en maakt ze onleesbaar.

Ze gaan in hongerstaking, de suffragettes,
om uit de cel te komen.

Emily Davison was ook een suffragette.

Een echte.

Paardenraces in Epsom, Sussex op 8 juni 1913. Eén vrouw tussen allemaal mannen.

Emily Davison staat in de menigte, met een grote hoed op.

Ze stapt uit de menigte met een wit-paars-groene vlag in haar uitgestrekte armen.

De kleuren van de suffragettes.

Ze loopt de renbaan op –

Ze wil de vlag over Sultan werpen, de hengst van de koning. Zodat het koningspaard voor de zaak van de vrouwen de overwinning zal behalen.

De paarden naderen... dichter en dichter... en... lopen voorbij!

Een stofwolk wervelt op...

Alleen een hoop bebloede kleding blijft er op de renbaan liggen...

Ook zij was een dochter van goede huize.

Ze schreef in haar dagboek:

‘Het is mijn heilige plicht om voor mijn zaak niet alleen te werken, maar ook te vechten, zoals een Jeanne d’Arc’.

Later zal het schip de Traumland heten,
maar zo ver zijn we nog niet

1924

marlene stahl geb. roland

° 1884 berlin-wedding

Fabrieksarbeidster, kamermeisje hotel Adlon,

stemde al twee keer in haar leven.

Er war immer unterwegs, kreuz und quer durchs Reich.

Das war vor dem Krieg, da war Fritz Flussmatrose auf der MS Gertrude, dann war er in Russland, jetzt ist er da in der Küche und baut einen Radiowellenempfänger. Er hat den ganzen Küchentisch beschlagnahmt, überall liegen seine Kabel und Drähte, und wenn er nur vermutet das da jemand was wegnimmt bekommt er einen Wut anfall.

Wo soll ich denn hin mit dem Abendessen?

Da sehnt man sich jahrelang nach jemanden und wenn er dann da ist, schmeisst er einem die Teller um die Ohren und sagt nüscht. Ich will doch wissen, wo er war und wie es dort war, wie sah es aus, was habt ihr gegessen? Waren die Frauen hübsch? Das einzige was er sagt ist: 'Marlene, so viel Schnee wie in Russland in einem Winter gibt es in Berlin in 20 Jahren nicht. Das kannst du dir nicht vorstellen.'

Vier Jahre weg und alles was bleibt ist ein Riesenhaufen Schnee.

Ich dachte jahrelang das ich unfruchtbar bin, hatte alles versucht, war beim Doktor gewesen, Kuhplazenta gegessen, Kopfstand nach dem Verkehr. Im

Krieg-Flaute-kein Mann zur Hand und dann hats doch noch geklappt, als Fritz zurück kam, aus Russland, hat nichts gesagt aber wollte direkt. Neun Monate nach seiner Rückkehr war Alfred da. Hab mich riesig gefreut! Jetzt hätt ich noch gern ein Mädchen.

Wenn Fritz es gar nicht mehr bei uns aushält geht er zum Westhafen, zur Gertrude, die liegt da jetzt auch, arbeitslos wegen der Krise. Der Kapitain und seine Frau sind bei Kriegsbeginn nach Belgien gegangen, der Mann war Belgier. Die Deutschen sind Schweine hat er gesagt, hat Fritz gesagt. Belgien war neutral, und ist dann Schlachtfeld geworden darum auch die Rheinbesetzung, die Reparationen und wegen der Reparationen die Inflation, so stehts in der Zeitung.

Die hatten auch ein Kind, Alexander, der ist mit auf dem Schiff gereist, in einem Käfig an Deck. Die Frau ist bei ihrem Mann in Belgien geblieben. Die war eine Tochter aus gutem Haus. Schokoladenfabrik Hildebrand, sagt ihnen das was?

Die haben im Laderaum wenn der leer war Tango getanzt, voll altmodisch, im Adlon tanzt man jetzt Charleston. Der klingt so...

Seitdem keine Bomben mehr geschraubt werden müssen arbeite ich im Hotel Adlon am Brandenburger Tor als Zimmermädchen. Ich sag ihnen die Eintrittshalle ist so gross wie unsere Mietskaserne, da steht eine Riesenbrunnen drin, aus schwarzem Marmor, mit acht Elefanten die das Becken halten.

Ich hab Alfred mal mitgenommen, nachts,
um ihm die Elefanten zu zeigen, das war dann auch sein erstes Wort:
Elefant...
Und es gibt ein Klo für jedes Zimmer, wir teilen uns zwei zu 76st.

Die Republik hat es nicht einfach. Es herrscht allgemeine Enttäuschung, heisst es.

Mein Lohn wird in einem Waschkorb ausbezahlt, täglich, da sitzt ich dann mit dem vielen Geld und kann mir nichts davon kaufen. Zum erstenmal in meinem Leben hab ich ganz viel Geld aber das beste was ich damit tun kann ist, es zu verheizen.

In den letzten vier Jahren hab ich schon zweimal gewählt.

Es gibt eine neue Partei, die NSDAP, auch Arbeiter. Ich persönlich hab nichts gegen Juden, bis auf die Kriegsprofiteure, natürlich Fritz schimpft auf alles, die Pazifisten, die Kapitalisten, die Anarchisten, die Sozialisten, die Kommunisten, die Spartakisten, die Juden, die Nachbarn, auf mich, auf Alfred, auf das Hotel, auf Arbeitszeiten, auf Arbeitslosigkeit, auf Armprothesen. Auf alles.

Ich geh gern zur Arbeit. Alfred kommt dann zu meiner Schwester. Das Hotel Adlon ist eine ganz andere Welt! Ich sehe so viel Dinge die ich nicht kenne. Ich bilde mich weiter und bin auch dabei. Ich kann mir vorstellen eine ganz andere Frau zu sein...

Trotz der Krise trifft sich hier die ganze Welt. Es gibt Tanztees, Literatentreffen, Klavierabende, Karneval.

Thomas Mann hat mir die Hand geschüttelt, als er sich von Herrn Adlon verabschiedet hat. Ich stand zufällig daneben.

‘Das war Thomas Mann,’ sagte Herr Adlon. Hier müssen Sie mal lesen.

Lesen?

Tod in Venedig, Venedig Italien.

Neulich, in Suite 322 war da eine junge Fotografin aus Amerika. Mit kurzen Haaren.

‘So ‘ne junge Frau und schon so weit gereist.’

Als ich ihr das Frühstück gebracht hab lag da noch eine andere Frau im Bett. Sie haben mich hereingebeten. Neben dem Bett stand eine Kamera und die beiden bitten mich ‘doch mal ein paar Fotos’ von ihnen zu schiessen, und ich, im Adlon... Knips... Knips... Knips.

1934

sophie gertrude hildebrand

° 1894 berlin-charlottenburg

Dochter van goede huize, schrijfster van kookboeken. Sophie heeft een relatie met de zus van haar echtgenoot, Henriette Roland.

Sophie Hildebrand

Columbus Avenue 385

New York 14.11.1933

Lieve Henni!

We zijn eindelijk gearriveerd.

Wir sind endlich angekommen.

Kijk, ons nieuwe adres.

Schau, unsere neue Adresse.

We zijn ontdekkingsreizigers.

Wir sind Eroberer.

De huizen zijn duizelingwekkend hoog.

Die Häuser sind schwindelerregend hoch.

Mama, hier wonen dus de dinosaurussen, zegt Max.

Hier wohnen also die Dinosaurier, sagt Max.

Dinosaurussen – dat is zijn nieuwe hobby.

Dinosaurier – das sind seine neue Leidenschaft!

Een Biologie-prof heeft hem op de overtocht alles over dino's verteld.

Auf der Überfahrt hat ein freundlicher Biologieprofessor ihm alles über Dinosaurier erzählt.

Hans en ik, we hebben ons verzoend. Weken samen op de oceaan, daar was geen ruimte voor ruzie.

Ich hab mich mit Hans versöhnt. Wochenlang in einer Kajüte zusammen auf dem Ozean, kein Platz für Streitereien.

Ik mis je.

Du fehlst mir.

De Amerikanen zijn zo pragmatisch.

Die Amis sind so unglaublich pragmatisch.

Als Amerika een maaltijd was, was het een stoofpot, gemaakt uit oude Europeanen.

Also, wenn Amerika eine Mahlzeit wäre, dann wär es Gulasch, gekocht aus alten Europärn.

Ik heb een krant van juli '33 onder ogen gekregen.

Ich hab neulich eine Zeitschrift vom Juli 1933 in die Hände bekommen.

Er is dus geen werkeloosheid meer in Ostpommern.

Es gibt also keine Arbeitslosen in Ostpommern mehr...

En ze bouwen een Museum für Entartete Kunst in München, en er komt een Arierparagraaf voor begraafplaatsen.

Und es wird ein Museum für Entartete, wie bitte? Kunst gebaut, in München, und sie wollen einen Arierparagrafen einführen, auf Friedhöfen??

Henni, kom!

Henni, komm!

Het vrijheidsbeeld doet me elke dag aan jou denken.

Die Freiheitsstatue erinnert mich an dich, jeden Tag!

Küsse

Liefs

Sophie

1944

Irmgard Hildebrand geb. Roland

° 1904 Heringsdorf

*Secretaresse in het Engelstalige departement
van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.*

This is the Hotel Adlon, yes.

The ministry of foreign affairs is located here now, on the third and the fourth floor. I am working here in the English department as a secretary. Whenever there is a bombalarm during our office hours we have to drop everything and rush into the basement of the Hotel, the winecellar is our bombshelter.

Bombalarm, and I am drinking French red wine with my British colleagues. Heil Hitler!

My name?

My name is Irmgard Hildebrand.

My husband Hendrik Hildebrand is the last son of Hildebrand & Sons, the Chocolate-factory, you know?

Hildebrand & Sons and their boat, the MS Gertrude became part of the Wehrmachts-industry since they developed the Schokakola: *Schafft Mut und gibt Kraft*. They were official suppliers for the German Olympic Team.

Now every highranking officer gets Schokakola as part of their supplies, so they don't get tired. It is a special recipy with Kolanut and coffein.

I am very lucky to speak English, yes.

Thanks to my father who was a teacher and who praised knowledge as the highest good.

When I was born in 1904 women were not even allowed to vote, these days.

Without women everything would collapse.

All man are gone or old or dead.

I love my job.

Every morning I receive two folders on my desk. They contain transcripts from the enemy broadcasts like BBC or Radio Calais. Our job, in the English department, is to investigate the speeches rethorically. We have to analyse how the speech is built up and translate it from English to Deutsch.

The Führer is very interested in rethorics.

My colleagues are all British. Mr Aichison, Mr Smith, Mr Winterbottom and Mister Snyder. Very educated, polite, goodlooking and funny. They are not here *freiwillig*. They were taken hostage when the German Troups conquered the Channel Islands. They seem happy enough.

Before every speech of the Führer, hell breaks loose. Each language department translates the speech so that it can be broadcasted simultaneously while the Führer is speaking to the world.

Hendrik is in Peinemünde, developing rocketmotors. These scientists, somehow they all have musical instruments and they play Wagner in their lunchbreak.

I am glad he is not at the front. Our little Jürgen is only three, he is our only child.

I will never receive the Mutterkreuz, especially not with Hendrik Hildebrand in Peinemünde. Jürgen is with my parents, in Heringsdorf. Better there than in the Kinderlandverschickung.

He is too small to be without family. I would love to have a second child, but in war? That's sick!

I am sorry, I am a bit tired. I haven't slept more than two hours in a row since the bombardments started, some four months ago.

Ich hoffe Jürgen versteht, das ich ihn nicht loswerden wollte. 'Mama weg?' Jetzt da er sprechen kann, kann er seine Fragen deutlicher formulieren und braucht klare Antworten. Ich vermisse ihn, mehr als ich Hendrik vermisse. Aber jede Nacht im Bombenkeller bin ich froh das er nicht dabei ist. Alles ist so unwirklich, unwirklich, surreal? Surreal if one is so tired.

I like to talk in English, it fits the surrealism.

I have more distance when I speak in another language.

I cannot help to ask myself: who is gonna build all this up again? People write their new adres on cardboard paper and stick it to the ruins of their houses: 'Familie Brandt auf dem Weg nach Zehlendorf, es geht uns gut.'

I met Hendrik in the Ballhaus, Auguststrasse. Now we never go dancing anymore. I was working at the garderobe. I was a rebel than, did not want to go back to my parents. They are good people but Protestants. Protestant to the bone.

I hope they do not turn Jürgen into a Protestant. Before we got married I had to bring a proof that my family are Ariens. I had to go back to Heringsdorf apply for the Arierpass at the Standesamt. They were surprised and not prepared, I was the first one to ask. It took them weeks.

I studied the Hitlergruss in front of the mirror, to impress Hendrik. It was exclusive at some point. The hand like this and than not too loud, not too soft, 'Heil Hitler!'

I am so tired, I am sorry. I would die for a piece of Hildebrands Schokakola now, nicht nur für die Kraft auch für den Mut, but even for family members it is strictly rationed and honestly they never made me feel like a real Hildebrand. And you know what? I do not mind.

They have a hopelessly romantic idea about what it means to be from das Volk. Diese Hildebrands. Two of Hendriks sisters left the family, one preferred to live on a boat.

'Okay, it was her boat, she got it for her marriage.'

Hendrik never speaks about his sisters, and nobody does in his presence.

Maybe he thought a woman from the Volk would be more harmless, had less of her own mind.

Just after the war started there was a big scandal around the boat. It was stopped at the Belgium border and they found three families and two gay painters hiding behind the sand. Hendrik got so angry. The reputation of the family...

It was his most passionate moment.

'Das Schiff ist Teil der Wehrmacht, genau wie die Fabrik und ich selber und du!'

Hendrik does not talk much at all. He only says the necessary.

Oh my Hendrik, would you care for me if I was a rocket motor? Don't answer! It's a joke.

If one greets with Heil Hitler now, one greets with Heil Hitler.

If one has to go to Peinemünde one has to go to Peinemünde

If one has to wear a uniform, one has to wear a uniform.

I like uniforms, don't get me wrong. But war again, nobody wanted that. But what could we do: Poland attacked Germany.

Opfer müssen gebracht werden.

Goebbels gave a speech in the Sportspalace. Hendrik was invited and I was obliged to join. There was a colourful mixture through Society present: generals, officers, politicians, scientist, actors, musicians, mothers, children, Stalingrad-survivors... The speech was a pearl of rethorics.

Er appelliert, er manipuliert; es funktioniert. Wollt ihr den totalen Krieg?

Nein, eigentlich nicht.

Trotzdem hab ich laut geschrien: JAAAAAAAAA!

1954

marieke gertrude hildebrand-janssen

° 1914 oostende

Vaders familienaam: Janssen. Moeder oudste dochter Chocoladefabriek Hildebrand und Söhne.

Voorwaarde huwelijk: Janssen neemt naam Hildebrand aan

Water.

Bananen.

Bananen voor de Bundesrepubliek.

Ruiken kun je ze niet.

Ze liggen in de containers opgestapeld op dek.

Er zit gas bij de groene bananen. Als je de containers opent, vervliegt het gas: de bananen worden geel. Dan pas kun je ze ruiken.

Stroom. Tegenstroom.

Rijn, Elbe, Spree.

Rivieren zo oud.

Bundesrepubliek Deutschland.

Deutsche Demokratische Republik.

Zo nieuw.

In plaats van geen Duitsland zijn er nu twee.

Thank you, Mr Marshall.

Nach der Stunde Null.

Neuanfang.

In plaats van geen Duitsland zijn er nu twee.

Seit dem Einsatz der Atombombe ist die Welt eine Notgemeinschaft.

De motor klinkt als Mambo.

Ik ga nauwelijks nog aan land.

We houden cinema aan boord.

Traumland-cinema.

We krijgen filmrollen van oude collega's. Velen hebben hun job niet opgegeven, maar voor mijn man Norbert en mij was het duidelijk: opnieuw beginnen.

Maar de films worden er ook niet beter op – nu ze in vreedstijd worden gedraaid.

'Die Suenderin.'

Hildegard Knef gaat, als hoer Marina, haar aan kanker lijdende vriend uit zijn lijden verlossen met slaapmiddelen.

Euthanasie und Prostitutie.

'Een slag in het gezicht van elke Duitse vrouw'

stond er in de krant.

Priesters in vol ornaat gooiden stinkbommen in de bioscoopzalen.

Gewoon een slechte film...

De hoer als redster.

Ja, wij vrouwen hebben ons lichaam ingezet.

Knolly Brandy, hebt u dat wel eens geprobeerd?

Paardenbloemenschnaps, best lekker na een dag stenen slijpen en mortel afkrabben. Twintig cent voor een kilo oud ijzer!

Levensgevaarlijk, dat werk in de ruïnes.

We hebben de oorlog toch niet overleefd om bij de wederopbouw door puin getroffen te worden?

Soms lig ik in de touwrollen en kijk naar de hemel. En dan kan ik mij niet voorstellen

dat de hemel oneindig is.

Oneindig, dat is de dood. Oneindig veel doden.

Mijn man was cameraman. Bij de UFA en dan aan het front voor de Wochenschau. Wat die voor de lens heeft gekregen, dat wil ik niet weten. En van alles wat hij gezien heeft en niet gefilmd nog minder. Hij zou er sowieso niet over praten.

In 1947 kwam hij terug. Vijfduizend kilometer. Lopend. Turkije, Griekenland, Joegoslavië, Tsjechoslowakije, Berlijn.

‘Het front heeft mij primitief gemaakt,’ zei hij. ‘En, wat nog meer?’

Maar, hij kwam terug. En ik was drie maanden zwanger van Richard.

In de winter van ‘45-’46 ben ik van de Oostzone in de Westzone gezogen.

Churchill sprak van een ijzeren gordijn op de radio.

Rich was in Wilmersdorf gestationeerd.

Mein Ami. Wir hadden allemaal een Ami.

Eten, sigaretten, schnaps – voor seks.

I am a real nigger, heeft ie gezegd.

A moment of coming home, heeft ie gezegd.

In America I would not have a white girl, heeft ie gezegd.

Lets Dream! hat er immer gesagt...

Let's smoke, heb ik gezegd. En ik haalde de sigaretten uit z'n hemdzakje.

Zuneigung, Nähe, Liebe, maar dat kind....Maar dat kind heb ik weg laten halen.

Uwe, mijn tweede zoon is in 1950 geboren. Very blonde. Hij was de perfecte Hitlerjungen geweest. Mein Rosinenbomberkind. Hij speelt aan dek in een kooi. Dat moeten alle schipperskinderen.

Ik ben in 1914 in Oostende geboren. Aan de zee in de wind.

In 1927 door moeder naar Berlin gestuurd. Moedertaal leren. Deel uitmaken van de Duitse familie. En ik werd er deel van.

Ik werd actrice. Mijn droomberoep. Partijloos natuurlijk. Maar deel van de propagandamachine. En daardoor politiek.

Durch unpolitiek te zijn waren wij politiek.

Achteraf hebben we allemaal de hand boven elkaars hoofd gehouden.

Acteurs, regisseurs... niemand was een Nazi geweest. Kategorisiert als Stufe 5: meeloper. Entnazifiziert. 2000 Reichsmark Sühnegeld. Ein Jahr

Auftrittsverbot. Beklatschen lassen will ich mich nicht mehr. Keinen Applaus.

Vorhang zu.

Vijfenzeventig meter schip, dat is nu onze wereld. Ik ben schippersvrouw, net als mijn moeder. De zaken gaan beter en beter. We worden dikker en dikker.

We zijn gelukkig, denken aan de toekomst. Uwe's toekomst. Uwe moet vrolijk zijn en vrolijk blijven.

Motorschip Gertrude is geschiedenis. We hebben het schip omgedoopt met Knolly Brandy en champagne.

Scheepsdoop. Sylvester '49.

Bij het eerste vuurwerk liet ik de champagne tegen de boeg knallen.

Traumland

Lets dream,

I say,

said Rich.

Traumland,

this one is for you Rich!

Waarom zou ik er aan terug willen denken?

We hadden honger. Ik heb geprobeerd mijn trouwjurk te ruilen. Maar niemand wilde hem hebben. Toen heb ik hem aangetrokken en ben door de ruïnes naar huis gelopen.

1945. In der Auguststrasse hab ich gewohnt, über Clärchen's Ballhaus. Krieg vorbei, keine Bomben mehr, keine Jungs an Flaks
Opluchting.

En toen kwamen de Russen.

Wat gaat er nu gebeuren? Wordt het nog erger? Ja en nee.

Getrouwd? Man Stalingradski?

Oorlogsbuit waren we. Zij wilden vieren: hun overwinning en onze nederlaag. En dat alles eindelijk voorbij was.

Waarom zou ik er aan terug willen denken?

Het is weg.

Neuanfang.

Man nimmt sich was einem zusteht, oder? Deutschland steht den Alliierten zu. Norbert und ich stehn einander zu. Trouwen is een contract. En contractbreuk leidt tot niets goeds. Notgemeinschaften. Bij elkaar blijven uit noodzaak. De wereld. Ons huwelijk. Zusammenhalt aus Angst vor den Erinnerung. Dem Alleinsein, der Atombombe. Deze oorlog is koud. Geen goede tijd voor gesprekken. Waar zouden we het over moeten hebben?

Bankskes.

Mutter heeft net gebeld.

‘Ze hebben er nieuwe bankskes gezet!’

Mijn vader werd na WO I gedecoreerd voor zijn inzet tegen de Duitsers. Hij was een van de sluisopeners in Nieuwpoort.

Hij heeft na de Eerste Wereldoorlog direct zijn Belgische naam teruggenomen, niks meer Hildebrand: Jan Jansen.

De lievelingsplek van mijn vader was een bank voor de Kuurzaal.

In 1940 hebben de Duitse bezetters de Kuurzaal platgegooid.

Zijn bank verdween ook.

In 1943 hebben ze een bunker op die plek gebouwd, met zicht op zee.

Mijn vader heeft mijn moeder verboden om ooit Duits te spreken.

Dit jaar is de nieuwe Kuurzaal klaar.

‘Ze hebben nieuwe bankskes neergezet!’

1964

barbara stahl

° 1924 berlin-wedding (nu oost)

lives in charlottenburg (nu west)

Ex-eigenares kapsalon Stahl.

Ex-berliner, ex-ost-berliner, nu west-berliner.

Werkt op de delicatesses-afdeling van het nieuwe Ka-De-We.

Wir möchten Ihnen ein Angebot machen, Frau Stahl. Wir möchten gerne das Sie mit uns zusammenarbeiten.

Ein Mann war in den Salon gekommen und hatte sich die Haare schneiden lassen. Er war kein Stammkunde. Hatte schöne Haare. Schwarz und weich wie Federn. Er sagte, er würde wiederkommen.

‘Ich muss dir was sagen, Barbara,’ hat Detlef am selben Abend gesagt, als ich nach Hause kam. Detlef ist mein Mann. Ich hab mich hingesetzt, auf die Couch. Sowas hat er noch nie gesagt. Das er mir was sagen muss.

‘Was schlimmes?’ hab ich gefragt.

‘Ja, was schlimmes,’ hat er gesagt und mich nicht angeschaut.

Auf dem Küchentisch stand eine leere Flasche Eierlikör.

‘Hast du die ganze Flasche ausgetrunken?’

hab ich gefragt.

Er hat genickt und mich dann angeschaut.

Detlef hatte schon immer was von einem Hund.

Wir kennen uns seit dreissig Jahren, seitdem wir Kinder sind. Wir sind zusammen aufgewachsen, in der selben Mietskaserne im Wedding. War logisch das wir nach dem Krieg geheiratet haben. Als Detlef von der Front zurückkam. Alles war vorbei, alles sollte gut werden.

Jetzt sind wir beinah 40 in plaats van 38 und haben einen Sohn, Frank. Ich konnte ihn, durch die offene Schlafzimmertür schnarchen hören. Ein Jahr alt und schon schnarchen. Vielleicht ist da was mit seiner Nase, Polypen oder so. Der kriegt ja keine Luft, so wie der schnarcht. Ich hatte einen Termin beim Kinderarzt in der Charite gemacht. Für Dinstag.

Ich kam nach Hause von einem Genossinnen-abend. Eine Vortragsreihe über Kosmonautinnen. Wir werden eine Frau ins All schicken.

Es war im August '61. Die Lampe flackerte und ich konnte an Detlef vorbei aus dem Fenster sehen. Es war warm, August und das Fenster war offen. Vor unserem Haus an der Bernauerstrasse war eine Baustelle.

Volkspolizisten fingen an eine Mauer zu bauen. Eine Mauer auf der Zonengrenze?

Ich wusste das bedeutet nichts gutes.

Das Radio spielte Willibalds Lipsi.

Also ich bin Frau Barbara Stahl. Seid 1961 Ex-Inhaberin des Friseursalons Stahl,

Alte Schoenhäuser, Ecke Münzstrasse. Jetzt Delikatess-Verkaeferin angestellt in der Feinkostabteilung des neuen KDW-Kaufhaus des Westens.

Ex Berlinerin, Ex-Ostberlinerin, jetzt Westberlinerin, Ex-Genossin jetzt Klassenfeind und Mitbürgerin. Exverheiratet – jetzt alleinstehend. Alleine stehen muss man doch immer-egal ob verheiratet oder nicht
Ex-Mann ist schwul. Genau, jetzt sind wir geschieden-und gertrennt, durch die Mauer.

Ex Mutter wird man nie. Mutter ist man für immer. Immerhin etwas.

Ja, ich war die erste in meiner Familie die ein eigenes Geschäft hatte. Frisiersalon Stahl.Mutter war stolz. Marlene Stahl, der Drachen. Stocktaub seit '43. Bombenschaden. Operation Gomorra.

Vater starb, da war ich vierzehn. Er hat mehr Zeit in einem leeren Boot als bei uns verbracht. 'Papa ist bei Gertrud.'

War mein Vater so still weil Mutter so viel redete, oder redete sie so viel weil er so still war?

Ich habe die kaufmännische höhere Schule besucht. Die Barbara ist ein Student. Das war möglich. Im realexistierenden Sozialismus. Auch Arbeiterkinder konnten die Höhere Schule besuchen.

'Mensch Detlef, was haste denn? Hast du jemanden umgebracht?'

Ich setzte mich. Er griff zu und drückte meine Hand.

Aua! Man, Detlef ,was ist los?

Von draussen kamen Gerausche nach drinnen.Was machen die denn da?

Ich wollte auf einmal gar nicht mehr wissen was Detlef mir sagen wollte. Ich mach uns mal nen Kaffee.

Stefanie hatte den Kaffee aus dem KDW mitgebracht –

Die arbeitet da schon seid 55, an der Tauenzienstrasse, in der Feinschmeckerabteilung.

Sie hatte sich verliebt, in einen Kunden und wohnt jetzt in Charlottenburg.

Ich war nervös und fing an vom Genossinenabend zu erzählen. Wer alles da war. Der Abend ging über Valentina Tereshkova. Die Tochter eines Traktorfahrers und einer Textilarbeiterin, sie sollte als erste Frau ins All. Sie war zwar keine Pilotin aber Parachutistin und das reichte.

‘Barbara!’

‘Der Kaffee ist fertig!’

Er hat sich verliebt in eine Jüngere, dachte ich. Nach zwanzig Jahren, das darfst du nicht.

‘Ich bin schwul.’

‘Schwul?’

Das Wort stand im Raum.

‘Homosexuell. Das ist krank, Detlef.’

Ich blieb sitzen, bis es hell wurde.

Morgens hab ich Frank genommen, in der Kita gesagt das wir heute in die Charite gehen und bin mit der Ubahn zum KDW gefahren, zu Stefanie.

‘Ich kann nicht mehr nach Hause.’

‘Hier ist der Schlüssel. Theodor-Heuss Platz umsteigen. Bin um halb sieben zuhause.’

Ich weiss nicht mehr viel von dem Tag. Ich sank. Frank hat mich immer wieder an die Oberfläche geholt. Stefanie kam nach Hause. War aufgeregt.

‘Du kannst nicht mehr nach Hause!’

‘Ja, das hab ich doch gesagt.’

‘Nein, sie haben die Mauer zugemacht. Du kannst nicht mehr nach Hause.’

All die Jahre in einer Lüge. Er hat mich nie geliebt. Er hat mich angelogen.

Was von all dem was wir gemeinsam erlebt haben wir wirklich gemeinsam erlebt?

Plötzlich wusste ich, der Mann der am Tag davor bei mir gewesen war wollte, das ich meine Kundschaft ausspioniere.

Watte. Tagelang. Watte.

Ich sass am Gierkeplatz. In Stefanie’s Wohnung. Die Tage flogen vorbei.

Jeden Tag kam Stefanie mit neuen Meldungen von Fluchtversuchen. Die Antennen der Radios wurden nach Osten geknick.

Nach Detlefs Offenbarung, sprang Frau Siekmann aus dem Fenster.

Die Vopos haben die Hausein beziehungsweise ausgänge zugemauert. Frau Siekmann war nicht die einzige die in den Westen gesprungen ist. Die eigenes Westfeuerwehr war mit Sprungtüchern in Bereitschaft. Aber Frau Siekmann hatte es sehr eilig.

Ich wollte nicht an Detlef denken. Zwangsevakuierungen? Wo gehn die Leute hin?

Stefanie kam.

‘Ich hab eine Anstellung fur dich. 80 Prozent der KDW-verkauerinnen sind aus Ostberlin nicht zur Arbeit gekommen, und können nicht mehr zur Arbeit kommen.’

Werde ich Detlef wiedersehen? Zwei Jahre ist es her. Frank kann sprechen aber Papa hat er noch nie gesagt. Die Nachbarin passt auf, wenn ich ins

KDW gehe. Von Krippen haben die hier im Westen nichts gehört. Der Bereich der Frau ist die mütterliche Stube. Ja, das würde euch so passen.

Ich hab jemand kennengelernt. Luigi.

Luigi lernt Deutsch. Ich lerne English.

‘Bist du auch ein Berliner?’ hab ich ihn gefragt. ‘Nein,’ hat er gesagt, ‘Ich bin ein Italienischer Fremdarbeiter.’*

1974

jessica gertrude hildebrand-janssen

° 1934 chicago, michigan

lives in east berlin

Fotografe. Verwekt aan boord van MS Gertrude

op de vlucht uit Duitsland. Moeder schrijft kookboeken.

Was wäre passiert, hätte man anstatt Kennedy Ulbricht erschossen?

Niemand?

Verstehn Sie Deutsch?

Any idea? No? Nobody?

You know who Ulbricht is, right?

Okay.

What would have happened if they would have shot Ulbricht instead of Kennedy?

Schwer zu sagen aber Onassis hätte die Witwe sicher nicht geheiratet.

Okay, noch einer.

Warum ist die Banane krumm?

Na, weil sie immer einen grossen Bogen um die DDR gemacht hat.

Und

Können Sie mir den Kapitalismus erklären?

Also Kapitalismus ist die Ausbeutung des Menschen durch den Menschen.

Und wie sieht es aus mit dem Sozialismus?

Ach, genau umgekehrt!

My Mum is collecting jokes.

Life is a joke, she says.

A good one or a bad one?

She does not answer.

Warum sehen Menschen in der DDR so müde aus?

Weil es seit zwanzig Jahren immer nur bergauf geht!

Warum gibt es in der DDR schon immer zweilagiges Toilettenpapier?

Eine Kopie geht nach Moskau!

Do you know Truman?

Truman kicked us out, they thought we were communists!

We were factory owners! My father had been a socialdemocrat all his life.

Running away from the Nazis was fine but to be kicked out the US was a big blow he never recovered from

He is dead now.

And you know what?

Mum has a girlfriend, always had.

Fathers sister, Tante Henny.

Frau im Kaufhaus.

‘Sagen Sie mal junger Mann, gibst hier denn keine Gardinen?’

‘Sicher, keine Gardinen gibts im zweiten Stock.’

Warum gibt es in der DDR keine Terroristen?

Na, die müssten ja funfzehn Jahre auf ein Fluchtauto warten!

I am almost forty, never wanted kids, but

shit happens, and now Tom is three, and the best thing that ever hapened to me.

My brother is a lawyer in West Berlin representing members of the Red Army Fraction.

Do they want over there what we have here?

The east is full of Asbestos, my brother says.

There is plenty of space for subversity here...behind the backs in the bookshops inbetween the lines in the drawers.

We celebrated Woodstock too at the Müggelsee.

You can have fun here as well, if you do not end up in prison. I was in prison.

I was a suspect-born in the U.S.A.

Six months of prison – it took me ten years to get over it.

Sitting on the couch and letting aunt Henny tell me jokes.

The one with the banana cracked me.

East Berlin.

Tenth Kinder Welt und Jugendtag.

I document: singing dancing and working pioneers from 160 countries.

I document: the Leipziger Messe, the VEB Bandstahlkombinat ‘Hermann Matern’ in Eisenhüttenstadt, the Eisenbahnmuseumseinweihung in Karl-

Marxstadt, die Frankfurter Philharmoniker, den neuen Betriebskindergarten
der VEB Fruchtmark.

Propaganda is tiring.

But

photography became a necessity for me, although we do not even have
colourfilm in the GDR

This foto –

I just developed it

I took it this morning

our ship

going west

into the Traumland?

No, the ship is Traumland.

Aunt Marieke should be steering it.

I waved. But no reaction.

I write the date on the back:

11-03-1974

Could be a day of historical significance.

Könnte ein Tag von historischer Bedeutung sein.

epiloog

In 1974 Gertrude Hildebrand turns 100 years.

Her nephew Dr. Jürgen Hildebrand organizes a party in the old peoples' home. My mother receives her German passport. She is allowed to travel back to Slovakia with me, her firstborn.

In 1984 my father spends a night in prison in Slovakia. He is being accused of being a western spy. In fact he has just been watching birds. After this incident my mother is happy to leave Berlin. She wants to get away from the Wall. She takes me to the shop in Wilmersdorfer Strasse so I can choose my goodbye present.

I choose an album of Neue Deutsche Welle.

The salesman tells me that this is not a record for children, so I choose Nina Hagen. He has no objections.

In 1986, the year of the Chernobyl disaster, my mother's youngest sister, Aunt Olga and her husband escape communism. They move into the basement of our new home in Munich. They are meteorologists and he builds himself a real computer. They hang-up posters of Pink Floyd in the basement.

Their first home in the free West has no windows.

I keep visiting Berlin on a regular basis.

The first man that enters my life is a Bavarian.

We go to see The Wall by Pink Floyd in the Cinema and finally kiss when the end credits come rolling up. When the Wall falls in 1989,

I am in Munich, watching it on tv. I am very excited and call my childhood friends.

‘Isn’t it amazing? Can you believe it? Why are you actually home?’

‘What??? You are playing wintergames on Atari???’

1991

I hitchhike to Berlin to see The Wall-concert on the Potsdammer Platz. I almost miss it.

Me and some friends hook up with some Berlin punks and we all agree that CAPITALISM SUCKS. We decide to boycott the big spectacle... BUT... we change our minds and arrive at Potsdammer Platz just in time to see the fake Wall falling. I learn how to roll cigarettes in the traffic jam on the way home. I start smoking.

1994

I find a good reason to leave Munich and Germany. I move to the Netherlands to study theatre. I meet an antipathy towards Germany there, that is bigger than my own.

I get a part in a Dutch tv-serie. It is called IK BEN WIE DU and is about the dutch-german relationships. I am the german niece. Herman Brood – the ex of Nina Hagen – also has a role. He is making a drawing on my belly and asking for my phonenumber. He is shooting heroin with a golden

needle. When I come home from the shoot my flatmate is extatic. 'Herman Brood just phoned!!!'

Very slowly and against a strong inner resistance my own attitude towards my country is changing.

On the first day of theatre-school I meet the first love of my life. But, I cannot fall in love with a small man with lots of hair. He is the first jewish person I meet. He says that he will never set a foot into Germany even if the final destination is Denmark.

1994 We do not talk.

1995 We do not talk.

1996 We do not talk.

1997 We talk about the theatre of cruelty, of the poor, of the community, of the empty space.

1998 We work together, we do it, we stay together for a while, we live together, we leave the Netherlands, we break each others hearts.

2004

We do not talk anymore. He lives in Berlin now.

In the Spiegel my father read during my birth there is an interview by Wolf Biermann about the conditions for artists in the GDR.

'Mr. Biermann, the authorities allow you to live here but forbid you to open your mouth and take part in the public discourse. Can an artist live and work under these circumstances?'

‘There are much better artists that work under much worse circumstances. The so called circumstances are always bad and if it is because they are too good. There are no good or bad circumstances. Circumstances are like this or like that. Circumstances are constantly changing.’

appendix

Vertaling van scène 1924 (blz 17-20)

Hij was altijd onderweg, kris kras door het rijk.

Frits was binnenvaart-matroos op de MS Gertrude.

Dat was nog voor de oorlog.

Daarna zat hij in Rusland. Nu zit hij in de keuken een radio-ontvanger te bouwen.

Hij heeft de hele keukentafel in beslag genomen.

Het ligt er vol met kabels en draden.

En wanneer hij vermoedt dat iemand iets weggenomen heeft, krijgt hij een woede-aanval.

Maar waar moet ik anders heen met het avondeten?

Dan verlang je jaren naar iemand en wanneer die er eindelijk is, smijt hij met borden naar je hoofd en zegt niks. Ik wil toch gewoon weten waar hij was en hoe het daar was?

Wat hebben jullie de hele dag gedaan in Rusland?

Waren de vrouwen knap?

Het enige wat hij zegt is: 'Marlene, de hoeveelheid sneeuw die er in Rusland in een winter valt, valt er in Berlijn in nog geen twintig jaar.'

Dat is toch onvoorstelbaar. Vier jaar weggeweest en alles wat 'm bijblijft zijn enorme hopen sneeuw.

Ik heb jaren gedacht dat ik onvruchtbaar was.

Ik heb alles geprobeerd: naar de dokter gegaan, koeienplacenta gegeten, op mijn hoofd gaan staan na het vrijen... Tijdens de oorlog geen man bij de hand en dan toch onmiddellijk raak wanneer Frits uit Rusland terugkwam.

Hij zei niets maar wou meteen. Negen maanden na zijn terugkeer was Alfred er. Ik was zo ongelofelijk blij. Ik wil graag nog een meisje.

Als Frits het niet meer uithoudt bij ons gaat hij naar de Westhafen naar de MS Gertrude. Die ligt er ook werkloos te wezen vanwege de crisis. De kapitein en diens vrouw zijn bij het begin van de oorlog naar België vertrokken. Hij was een Belg.

‘De Duitsers zijn zwijnen,’ heeft hij gezegd, heeft Frits gezegd. België is neutraal. En het is een slachtveld geworden. Daarom: de Rijn-bezetting, herstelbetalingen en inflatie. Zo staat het in de krant. De vrouw is bij haar man in België gebleven. Ze was een dochter van goede huize.

Chocoladefabriek Hildebrand, zegt u dat iets? Zij hadden ook een kind.

Die reisde met hen mee, op het schip, in een kooi op het dek.

Als de laadruimte leeg was, dansten ze er de tango.

Zo ouderwets.

In Adlon danst men nu de Charleston. Dat klinkt zo...

Sinds er geen bommen meer in elkaar geschroefd moeten worden, werk ik als kamermeisje in Hotel Adlon bij het Brandenburger Tor.

Ik zeg jullie, de hal daar is net zo groot als het hele gebouw waar wij in wonen.

Er staat een gigantische fontein van zwart marmer, met acht olifanten die het bekken ondersteunen.

Ik heb Alfred een keer meegenomen om hem de olifanten te tonen. Dat was dan ook zijn eerst woord. Olifant. Elke kamer heeft een toilet. Wij delen er twee met zesenzeventig mensen. De Republiek heeft het niet gemakkelijk. Er heerst een algemene ontgoocheling, zegt men.

Mijn loon wordt in een wasmand uitbetaald, dagelijks. Daar zit ik dan met al dat geld waarmee ik niets kan kopen. Voor het eerst in mijn leven heb ik veel geld en het beste wat ik ermee kan doen, is het opstoken.

De laatste twee jaar ben ik al vier keer gaan stemmen.

Er is een nieuwe partij. De NSDAP. Ook arbeiders.

Ik heb persoonlijk niets tegen joden, tenzij het oorlogsprofiteurs zijn natuurlijk.

Frits is tegen alles: tegen de pacifisten, de kapitalisten, de trotskisten, de communisten, de socialisten, de joden, de burens. Tegen mij, tegen Alfred, het hotel, werkuren, werkloosheid, armprothesen... Alles.

Ik ga graag werken.

Alfred gaat dan naar mijn zus. Hotel Adlon is een totaal andere wereld. Ik zie zoveel dingen die ik niet ken. Ik kan me voorstellen een totaal andere vrouw te zijn. Ondanks de crisis komt de hele wereld hier samen. Er zijn dansavonden, leeskringen, piano-soirees, carnaval. Thomas Mann heeft mij de hand geschud toen hij afscheid nam van Mijnheer Adlon. Ik stond er toevallig naast. 'Dat was Thomas Mann,' zei Mijnheer Adlon. 'Thomas Mann?'

'Hier, dat moet je eens lezen.' 'Lezen? Dood in Venetië...'

Venetië, Italië.

Onlangs, in suite 322, was er een jonge fotografe uit Amerika, met kort haar. Zo'n jonge vrouw en al zo ver gereisd! Als ik haar ontbijt bracht lag er nog een andere vrouw in bed. Ze hebben me erbij gevraagd. Ze vroegen me of ik een paar foto's wilde maken. Er stond een camera en ik... knip... knip... knip.

Vertaling van scène 1964 (blz 37-42)

‘We willen u een aanbod doen, mevrouw Stahl. We willen graag dat u met ons samenwerkt.’

Er kwam een man in de salon om zijn haar te laten knippen. Hij was geen vaste klant. Hij had mooi haar, zwart en licht als veder. Hij zei dat hij terug zou komen.

‘Ik moet je iets vertellen, Barbara,’ zei Detlef diezelfde avond toen ik thuis kwam. Detlef is mijn man. Zoiets heeft hij nog nooit tegen mij gezegd, dat hij me iets moest zeggen. Ik ben op de bank gaan zitten. ‘Iets ernstigs?’ vroeg ik. ‘Ja, iets ernstigs,’ zei hij zonder me aan te kijken.

Op de keukentafel stond een lege fles eierlikeur. ‘Heb je die hele fles leeggedronken?’ vroeg ik.

Hij knikte en keek me dan aan.

Detlef heeft altijd iets van een hond gehad.

We kennen elkaar al dertig jaar, vanaf onze kindertijd. We zijn samen opgegroeid, in hetzelfde gebouw in Wedding. Het was vanzelfsprekend dat wij na de oorlog trouwden toen Detlef van het front terugkwam. Alles was voorbij en het zou goed komen. Nu zijn we bijna veertig en hebben we een zoon, Frank.

Ik kon hem door de open deur van de slaapkamer horen snurken. Zo klein nog en al zo snurken. Wellicht scheelt er iets aan zijn neus, poliepen of zo. Ik heb een afspraak gemaakt met de kinderarts. Dinsdag. Ik kwam thuis na een kameradenavond, een lezing over vrouwelijke kosmonauten. We zouden een vrouw de ruimte in sturen. Het was augustus 1961. Het licht flikkerde, het raam stond open en ik kon langs Detlef naar buiten kijken. Voor ons huis op de Bernauerstrasse waren ze aan het werken. De volkspolitie was een muur

aan het bouwen. Een muur op de grens van de zone? De radio speelde Willibald's Lipsi.

Ik ben Mevrouw Barbara Stahl.

Sinds 1961 ex-eigenares van kapsalon Stahl, Alte Schönhauser, hoek Münzstrasse.

Ex-kapster, nu verkoopster op de afdeling delicatessen. Tewerk gesteld in de fijnkost-afdeling van het nieuwe KaDeWe.

Ex-berlijnse, ex-Oostberlijnse, nu Westberlijnse.

Ex-kameraad, nu klassenvijand en medeburger.

Ex-gehuwd, nu alleenstaand.

Alleen staan doe je sowieso, of je nu gehuwd bent of niet.

Ex-man is homoseksueel. Net. Nu zijn we uit elkaar en gescheiden door de muur.

Ex-moeder kan men niet worden. Moeder ben je voor altijd. Dat is tenminste iets.

Ja, ik was de eerste van mijn familie die een eigen zaak runde. Kapsalon Stahl.

Moeder was trots. Marlene Stahl, de draak. Stokdoof sinds 1943.

Door de bommen. Operatie Gomorra.

Vader stierf toen ik 14 was. Hij bracht meer tijd door op een lege boot dan bij ons.

'Papa is bij Gertrude,' zei moeder altijd.

Was vader zo stil omdat moeder zoveel praatte?

Of praatte moeder zoveel omdat hij zo stil was?

Ik volgde bedrijfsbeheer op de hogeschool. Barbara was student. Dat was namelijk een optie in het realexistierenden Sozialismus.

Ook kinderen van arbeiders konden verder studeren.

‘Mens, Detlef, wat heb je? Heb je iemand vermoord?’

Hij zoekt toenadering en knijpt in mijn hand.

‘Au man! Detlef wat scheelt er?’

Ik wil plots niet meer weten wat Detlef mij wil vertellen. Ik zet koffie.

Stefanie heeft koffie uit KaDeWe meegebracht. Ze werkt er sinds 1955. Ze is verliefd geworden op een klant en woont nu in Charlottenburg. Ik was zenuwachtig en begon over de kameradenavond, hoe alles er verlopen was. De avond ging over Valentina Tereshkova, de dochter van een traktorchauffeur en een textielarbeidster. Zij zal als eerste vrouw de ruimte in gaan. Ze was weliswaar geen pilote maar een parachutiste maar dat was voldoende.

‘Barbara!’

‘De koffie is klaar!’

Hij is verliefd geworden op iemand jonger dan ik, dacht ik. Na twintig jaar, dat kun je niet maken.

‘Ik ben homo.’

‘Dat is ziek, Detlef.’

Ik bleef zitten tot het licht werd buiten.

’s Morgens heb ik Frank meegenomen en ben met de metro naar het KaDeWe gegaan, naar Stefanie.

‘Ik kan niet meer naar huis.’

‘Hier is de sleutel. Overstappen bij Theodor-Heuss Platz. Ik ben rond halfzeven thuis.’

Ik weet niet meer veel van die dag. Ik verdronk.

Frank heeft me steeds opnieuw naar de oppervlakte getrokken.

Stefanie kwam thuis. Ze was in alle staten.

‘Je kunt niet meer naar huis!’

‘Ja, dat zei ik toch.’

‘Nee, ze hebben de muur dichtgemaakt. Je kunt niet meer naar huis!’

Al die jaren in een leugen. Hij heeft nooit van mij gehouden. Hij heeft tegen mij gelogen.

Wat, van alles wat wij samen hebben beleefd, hebben wij werkelijk samen beleefd?

Troebel, dagenlang. Troebel. Ik zat thuis bij Stefanie. De tijd ging voorbij. Elke dag kwam Stefanie met nieuwe berichten van vluchtpogingen. Alle radio-antennes stonden naar het oosten gericht.

Na de openbaring van Detlef sprong Frau Siekmann uit het venster. De vokspolitie heeft de huizen tot aan de uitgangen toe dichtgemaakt. Mevrouw Siekmann was niet de enige die het Westen in gesprongen is.

De brandweer stond al klaar met vangnetten, maar Mevrouw Siekmann was te gehaast.

Ik wou niet aan Detlef denken. Dwangevacuaties? Waar stuurden ze de mensen dan heen?

Stefanie kwam.

‘Ik heb werk gevonden voor je. Tachtig procent van de KaDeWe-verkoopsters uit Oost-Berlijn zijn niet op komen dagen op hun werk.’

Zou ik Detlef nog terugzien?

Het is ondertussen twee jaar later. Frank heeft leren praten, maar papa heeft hij nog niet gezegd. De buurvrouw past op hem als ik ga werken. Van creches hebben ze hier in het Westen nog nooit gehoord. Het domein van de vrouw is het huis. Ja, dat is goed voor hen, ja. Ik heb iemand ontmoet. Luigi. Luigi leert Duits. Ik leer Engels.

‘Bist du auch ein Berliner?’ heb ik hem gevraagd. ‘Nee,’ zei hij, ‘ik ben een Italiaanse gastarbeider.’

Kroniek ging in première op 13 november 2013 in kc NONA, in Mechelen

Tekst/spel/concept: Katja Dreyer

Regie: Myriam van Imschoot

Dramaturgie: Renée Goethijn

Kostuums: Sofie Durnez

Tekstcoach: Willem de Wolf

Beeld: Jasper Rigole en Hannes Verhoustraete Licht/scenografie: Christoph

Ragg

Productie: NONA in coproductie met BUDA. Met steun van STUK en

Pianofabriek

www.e-tcetera.be/node/168

www.nona.be/programma/kroniek

Katja Dreyer (Berlijn, 1974) kwam voor haar studie theater naar de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht waar zij in 1999 als performer/theatermaker afstudeerde. Sindsdien werkt zij in de podiumkunsten als performer, danseres, actrice en maakster met o.a. Ivana Müller, Miet Warlop, Sanja Mitrovic, Jan Langedijk, David Weber Krebs. Samen met Bernard van Eeghem maakte ze de voorstellingen *Also Doch* (2008) en *Kayak* (2011). In 2010 ging in NONA haar eerste eigen project *Überflieger* in première. Voor *Kroniek*, haar tweede voorstelling, werkte ze in voorbereidende fase samen met Willem de Wolf als tekstcoach.

Toneelwerk

Kroniek – 2013

Überflieger – 2010